

Pomogáts Béla

Szabadka krónikása¹ – Kosztolányi Dezsőre emlékezve –

Úgy terveztem, hogy húsvéthétfőn gondolom végig mindazt, amit ezen a szép közös ünnepen: Szabadka költő-fiának, Kosztolányi Dezsőnek a százharmincegyedik születésnapján itt, szabadkai barátaim (és Kosztolányi Dezső szabadkai hívei, barátai) körében el szeretnék mondani. Délelőtt kisebb kirándulást tettünk a Dunakanyarban, majd hazatérve, ebéd után lepihentem egy órásckára a pamlagon (ahogy Kosztolányi is tette valamikor...), és csak szűrten, mintegy távolból érkeztek el hozzám a rádióműsor hangjai. Régi barátommal, talán erre is hivatkozhatom: piarista iskolatársammal (persze ezt az iskolatársi kapcsolatot több évtized választotta el egymástól): Esterházy Péterrel beszélgetett a rádió riportere. Igazán otthon a könyvtárban lehetünk – ütötte meg fületem Esterházynak egy (szövegszerűen talán nem pontosan, lényegében most mégis hitelesen idézett) mondata. Elgondolkodtam ezen a mondaton. Valóban, magam is úgy tartom, hogy igazán otthon a könyvtárban, mint ebben a gazdag és patinás szabadkai városi könyvtárban, a könyvekben, természetesen az irodalomban: költők, elbeszélők, drámaírók, tanulmányírók könyveiben lehetünk. Talán így is mondhatom: ez a személyes és otthonos világ, a könyvek világa, igazából a könyvtár a hazánk. Talán azt is mondhatnám, hogy számunkra: „trianoni magyarok” számára a könyvtár a természetes pátria. A magyar könyv és a magyar könyvtár mindig az igazi, csonkítatlan hazánk marad.

Mindez, ahogy mondtam, a mi esetünkben: magyarok esetében lehet igazán érvényes és elgondolkodtató, mi több, vizsgáztató és személyes identitást kínáló. Maradjak azonban csupán Kosztolányinál. A költő, aki ebben a városban: Szabadkán látta meg a napvilágot, még nem volt huszonöt esztendő, midőn szülővárosát, legalábbis a hivatalos iratok tanúsága szerint, elveszítette. Az a város, amelyben felmenői éltek, ahol született, amely ifjúságának otthona volt (ahová

¹ Elhangzott a Szabadkai Városi Könyvtárban 2015.március 27.-én (Szerkesztett változat)

Budapestről, Bécsből, Párizsból, Rómából is mindig visszatért), számára és minden sorstársa számára (és ebben mi, csonka-magyarországiak is sorstársai vagyunk) az állami rend és a térkép tanúsága szerint végérvényesen elveszett. Valami, nem is kevés, valami, ami talán a legfontosabb, mégis megmaradt. Kosztolányi Szabadkája tovább élt az ő költészetében, regényeiben, elbeszéléseiben, emlékező esszéiben, újságcikkeiben. És ez a Szabadka nem pusztán a nosztalgiák titkos birodalmának költői városa volt, hanem személyes realitás, igazi valóság, nemegyszer valóságosabb, mint az, amely naponta megszemlélhető, bejárható, kézzel fogható.

Kosztolányi Szabadkája egyszerre volt az álmok, az emlékek, a költészet otthona és a költőnek minden házban, kapuban, utcasarkon jelen lévő és megtalálható szülőföldje. Egy város, egy kicsiny társadalom, egy mikrovilág, amely minden történelmi átalakulás, minden politikai kényszerűség ellenére is az ifjúság otthona maradt. Kosztolányi regényeit, elbeszéléseit, költeményeit olvasva mi is, akik Budapestről vagy bárhol a nagyvilágból ide érkeztünk, ezzel a Szabadkával találkozunk. Még hosszú évekkel ezelőtt írtam egy személyes hangú beszámolót egyik kolozsvári látogatásomról, írhattam volna egy szabadkai látogatásról is. Ebben arról beszéltem, hogy midőn besötétedik, Erdély egykori fővárosa talán a Gondviselés kegyelme, talán a késő délutánban tájékozódni próbáló utas benyomásai és képzelgéseinek következtében szinte váratlanul visszakapja eredeti magyar jellegét. A nosztalgikus érzés felidéz és mintegy újrateremt egy régvolt valóságot. Ezekben a kései órákban csillapodik az egész napos csúcsforgalom, kiürülnek a kis belvárosi utcák, és mintha átsuhanna a szürkületen Jósika Miklós, Kós Károly, Reményik Sándor, Áprily Lajos szelleme. A Szent Mihály-templom körül váratlanul megelevenedik a magyar világ, és Mátyás király érclováról engesztelő szeretettel figyeli a néhány pillanatra magyarrá vált belváros életét. Mintha az esti Szabadkának is volna néhány ilyen varázslatos pillanata: a szecessziós városháza, a gimnázium, Kosztolányi Dezső gimnáziuma, az újjávarázsolt színház, a püspöki nagytemplom körül. Ennek a váratlan és hirtelen átalakulásnak éppen Kosztolányi az egyik (bizonyára a legfontosabb) varázslója. A város szívében az ő regényalakjai suhannak át előttünk, a szülőváros eredeti és természetes szellemisége az ő versei-

ben támad új életre, a „magyar Szabadka” mintha az ő lelki és szellemi örökségével volna azonos.

Nem először beszélek Kosztolányi Dezső emberi egyéniségének és irodalmi műveinek szabadkai hívei előtt arról a mély és mindig morális erőt mutató lelki közösségről, amely a költőt és szülővárosát egybekötötte. A magyar irodalomban mindig világgépet, személyes erkölcsi tartást és írói vállalkozásokat formáló, sőt meghatározó tényezőnek bizonyultak ezek a kapcsolatok. Csak jelzésszerűen utalok arra, hogy milyen maradandó nyomot hagytak nagy íróink munkásságában azok a városok, falvak, tájak, amelyek életük, születésük vagy ifjúságuk otthonai voltak. Vörösmarty Mihály Kápolnásnyékének, Petőfi Sándor Kiskőrösének, Arany János Szalontájának, Ady Endre Érmindszentjének, Babits Mihály Szekszárdjának, Móricz Zsigmond szatmári szülőföldjének és Krúdy Gyula nyíregyházi szülővárosának, majd ifjúsága szepességi otthonának nem csupán a térképen van nyoma, ezek a városok vagy falvak nem pusztán, mint egykor (vagy éppen ma is) a magyar geográfia pontjai, hanem irodalmunkban és a vele párhuzamosan alakuló, belőle táplálkozó nemzeti mitológiánkban is meghatározó és legendás tényezők.

Ezek az íróink ugyanakkor otthonosak voltak az európai kultúra nagyvárosaiban, az európai irodalmakban is: Ady Endre Párizsban és a francia irodalomban, Babits Mihály az angolban és az olaszban, Kosztolányi Dezső szinte minden nagy európai irodalomban, ahogy egy nemzedékkel később Illyés Gyula a franciában, Németh László a kelet-európai kultúrákban, Vas István az angolban, Weöres Sándor az ázsiai irodalmakban. A kicsiny és szinte rokontalan nemzeteknek mindig a világirodalomban, az európai irodalmakban kellett szellemi rokonokra találniuk. Azok az írók, akiket az imént említettem, talán így mondanám, egy hármas kulturális hagyományban keresték identitásukat: vagyis a közvetlen szülőföldön (főként a régi Magyarország városaiban), a magyar nemzeti irodalomban és a nagyvilág kultúrájában. Talán ennek a háromfelé ágazó érdeklődésnek, ennek a hármas kulturális elkötelezettségnek tulajdonítható az, hogy mindig az európai szellemiség körében helyezkedtek el.

Szabadka mitikus város és legendás tényező Kosztolányi írói világában, de mások esetében is, például a Kosztolányival rokoni kapcsolat-

ban álló másik neves szabadkai elbeszélő: Csáth Géza, a szabadkai származású Lányi Sarolta és Milkó Izidor, a városban vendégeskedő Juhász Gyula, Móra Ferenc és Németh László, a város gimnáziumában tanuló Sinkó Ervin, és persze jó néhány szabadkai származású vagy pályájának egy szakaszán ott élő délvidéki magyar író esetében is. Olyan vajdasági magyar írókra gondolok, mint Ács Károly, Duranci Béla, Dévavári Zoltán, Kolozsi Tibor, Léway Endre, Toncs Gusztáv és Vukovics Géza, de utalhatok néhány szerb íróra, mint Danilo Kišre és Sava Babićra is (ők különben, számos magyar íróhoz hasonlóan személyes barátaim voltak!) Valamennyien ott hagyták a város nyomát az irodalomban – ez a közös emlékezet lehet a magyar és a délvidéki szerb irodalom történelmi testvériségének nyoma és igazolása is.

De beszéljünk most csupán Kosztolányiról. Egy korábbi szabadkai Kosztolányi-konferencián már részletesen számot adtam arról, hogy a város neves író-szülőttének műveit milyen tartalmasan és személyes módon felidézve szövik át a szülővárosnak, az ifjúság otthonának emlékképei. A költő ifjúkorának naplófeljegyzései, amelyek 1996-ban a neves Kosztolányi-kutató Réz Pál gondozásában Budapesten jelentek meg, hitelesen számolnak be azokról a lelki kötelékekről, amelyek Kosztolányi Dezsőt szülővárosához fűzték. Majd a költő első verseskötetében, az 1907-ben az olvasóközönség elé került *Négy fal között* című gyűjteményben, az 1911-es *Őszi koncert-Kártya*, az 1916-os *Mák*, az 1920-as *Kenyér és bor* és az 1935-ös *Meztelenül* című verseskötetben sorakoznak a szabadkai emlékek és a későbbi találkozások nyomán született versek. Első helyen mégis az 1910-ben közreadott *A szegény kisgyermek panasza*i című verseskötetet kell említenünk, amely nem csak a tündéri gyermekkorának és a gyermek Kosztolányit magába ölelő családnak állít emléket, hanem a szülővárosnak is. Olyan karakteres költeményekre gondolok, mint a *Még büszkén vallom, hogy magyar vagyok*, *Az iskolában hatvanan vagyunk*, *az Akárcsak egy kormos szénégető*, *A rokonok*, *a Halottak napján*, *a Künn a sárgára pörkölt nyári kertben*, *A patikának üvegajtájában*, *a Kip-kop köveznek*, *a Mi van még itt? A hűgomat a bánat eljegyezte*, *A nagyanyámhoz vittek el aludni* – valamennyiben ott mozdul a szülőváros ihlete, úgy olvashatók, akár egy lírai bédekker, amely persze nem csak az épületeket, az

utcákat, a turisztikai nevezetességeket örökíti meg, hanem a gyermekkor hangulatait, érzéseit, félelmeit és örömeit is.

Ez a gyermekkori város: Kosztolányi Dezső Szabadkája nem csak a személyes emlékek szülőföldje és tárháza volt, hanem – a versek tanúsága szerint – a nemzeti történelem emlékhelye is. Életre keltve a gyermekkor világát, a költőt ennek az emlékhelynek a szelleme, a történelmi örökség szelleme, lelkisége is megérintette. Most csupán a *Jaj, hova lettek a zongorás estek* kezdetű verset idézem fel:

*Jaj, hova lettek a zongorás estek,
a végtelenből hova-hova estek?*

*Most oly sötét a házunk, mint a rab-lak,
és fekete és fekete az ablak.*

*Ki itt, ki ott. Az élet olyan olcsó.
A zongoránk is mint bezárt koporsó.*

*Csak nézem egyre és mit úgy szerettem,
egy képet látok, ódon képkeretben.*

*Itt ültek ők, e vidéki szalonba,
apám játszott önékik andalogva.*

*Hangok zümmögtek, babonás varázssal
szívünkre szálltak, fullánkös darázs-raj.*

*Úgy szúrt a szépség és úgy fájt a bánat,
hogy futni kellett, ki az éjszakának.*

*Sápadt arccal és túlvilági hangon
szólítottunk meg lányokat a gangon.*

*Benn az olajos függőlámpa égett,
lábujjhegyen járkáltak a cselédek.*

*Nénik kötöttek és a tiszta csöndbe
egy-egy kötőtű rebbent meg zörögve.*

*A bácsik előtt pettyes, puha, sárga
dohány aranylott a dohányszitákba.*

*Dús ételek és cukrok kiseded halma,
sötét rum és bor, datolya meg alma.*

*Az öregek ültek mélézva szépen,
Kossuth Lajos is fölfigyelt a képen.*

*Deák Ferenc meg intett véle szembe
S e nyájas körre néztek elmerengve.*

*Jaj, hova lettek a zongorás estek?
Kihullt a kép már. A keret üres lett.*

Hajdani vidéki városi magyar enteriőr ez, nem csak tárgyi, hanem lelki értelemben is: egy régen elmúlt világ társadalmi, inkább így mondanám: családi idilljét festi le, és persze soraiban ott rejlik az elmúlt idők iránt táplált nosztalgia, megkockáztatom ezt a szót: „prousti” szomorúsága is. Valójában ez a „prousti” szomorúság, pontosabban nosztalgia: az eltűnt idő nyomában járó érdeklődés (hogy a francia író világhíres regényfolyamának címét idézzem: „à la recherche du temps perdu”) hatja át az 1924-ben az olvasók kezébe került második vallo-másos versfüzért: *A bús férfi panasza*it is. Ennek a nosztalgikus önéletrajzi vallomásnak a háttérében több alkalommal is feltetszenek az ifjúság emlékei. Olyan versekre gondolok, mint a *Sakkozunk egyszer három nagydiákok* kezdetű költemény: „Sakkozunk egyszer három nagydiákok / vörös tűznél, szigorú téli éjjel. / Az asztalon körző, tuscsésze állott / s latin könyvek, kinyitva, szerteséjjel. / Künn a fehér fák vártak, félve, halkkal, / a szél alighogy néha fölsohajtott / s mi majszoltuk fiatal-lágy ajakkal / az édes és bíbor birsalma-sajtot, / melyben dió volt...” vagy a *Ha volna egy kevés remény...* kezdetű költemény, amely

a szülővárosban élő, eredeti hazájuktól elszakított rokonok közérzetét mutatja be, ennek során idézi fel az ifjúságában megismert város egykori világát és hangulatát:

*Olykor multság, Anna-bál,
a kis tó tündérfényben áll,
ladik hasítja rengve.*

*Ha látom is, nem látom én,
odaviszem az átkom én
és fáj a zaja-csendje.*

*A városházán ragyogó
piros-fehér-zöld lobogó,
és ha feketét láttok:*

*»Ki halhatott meg?« kérditek,
a szívetek nem érti meg
és elfagy tőle szátok.*

*Most már az este lehajolt,
a park felett sétál a hold
s a Kossuth-utcán porzó,*

*zöld ködbe jár az úri nép,
hallgatja a cigányzenét
és áll az esti korzó.”*

Ennek a versfüzérnek talán legtöbbet idézett részlete mintegy fájdalmas visszavágódással idézi fel a szülőváros emlékeit:

*Mert vén Szabadka, áldalak,
mit hosszú, bús évek alatt
hittem sorsnak, hazának,*

*te álom voltál és regény,
poros hársfája »A szegény
kisgyermek panaszá«-nak.*

*Ti meg, jó lelkek, éljetez,
már nem lehetek véletek
s nem látom soha többé,*

*hogy vési a szobrász idő
a búsító, a békítő
arcotok csúnya tömbbé.*

*Csak azt tudom, hogy hat felé
kimentek majd a gyors elé,
nem vágytok semmi másra*

*és nézitek, a pesti gyors
hogy vágat el, mint messzi sors,
új és új állomásra.*

A most idézett versfüzér, akár egy verses regény a férfikor gondjairól és felismeréseiről beszél, és a hasonló önéletrajzi verses regények bölcselete szerint (miként az, hogy csak Byron *Don Juan*jára, Puskin *Anyegin*jére vagy éppen Arany János *Bolond Istók*, Gyulai Pál *Romhányi*, Arany László *A délibábok hőse* és Vajda János *Alfréd regénye* című műveire utaljak) elégikus érzéssel tesz vallomást az érett férfikor tapasztalatairól, azokról a fájdalomokról, csalódásokról, amelyeket az ifjúság elmúlása okozott. Kosztolányi költészetének és elbeszélő műveinek különben is talán leginkább jellegzetes és általános lelki karakterét a nosztalgia nem egy alkalommal igen fájdalmas érzése szabja meg.

Természetesen nem csak versei, Kosztolányi Dezső elbeszélései is igen sokszor idézik fel szülővárosát és ennek emberi alakjait. A gyermekévek új életre keltése során, amint ezt a *Halál után*, *A hegedű*, a *Néhány levél a „Zöld napló”-ból*, a *Kék gyász*, a *Tréfa*, az *Amália*, az *Üveg szem*, a *Fánika*, a *Lidike*, a *Géza bátyám* és más elbeszélések mutatják, az

író nosztalgikus, alkalmanként ironikus színekkel festett epikus vázlatot gyermekkorának eseményeiről, és legtöbbször az ezek során megismert különös emberi alakokról. Kosztolányi, miként ezt regényei vagy éppen *Bölcsőtől a koporsóig* és *Alakok* című könyvei mutatják, mindig élénken érdeklődött a különleges emberi sorsok iránt, vagy éppen az ő tolla nyomán vált egy köznapi élet különlegessé. Ez az érdeklődés és stilizáló szándék hatja át a Szabadkán megismert emberi alakok és sorsok epikus felidézését is. Hasonló érdeklődéssel idézte fel *A csillagász fia* és *Vékony Pál élete és halála* című elbeszélésében iskolai éveinek emlékeit, *Mária*, valamint *Mátyás menyasszonya* című írásaiban a vidéki város újság szerkesztőségét, *A cseh trombitás*, *A pap* és *A sűgő* című novelláiban a város színházában szerzett élményeit (a *Pacsirta* című regény is igazolja azt, hogy az író milyen bensőségesen ismerte szülővárosának színházi életét), és természetesen a szabadkai (ahogy ő nevezte: a sárszegi) „kisvilág” is gyakran kapott szerepet novellisztikájában, például *Szombat délután*, *Gőzfürdő*, *Borotva* című elbeszéléseire gondolok.

Kosztolányi Dezső költeményei és elbeszélései mintegy érzelmi „vízjelként” őrizték meg a szabadkai emlékeket, természetes, hogy regényeiben is jelen volt és szerepet kapott szülővárosa, természetesen az 1923-ban az olvasó elé került *Pacsirta* és az 1924-ben megjelent *Arany-sárkány* című műveire gondolok. Természetesen ezúttal nem erről a két regényről szeretnék beszélni, inkább szűkebb értelemben arról, hogy miként mutatják be ezek Kosztolányi Dezső szülővárosát. Ahogy Kiss Ferenc 1979-ben közreadott *Az érett Kosztolányi* című monografikus munkájában olvasható: „A regény Sárszege az ifjúkori versek Szabadkájára emlékeztet. Poros, boros vidéki város, távol a termő élet áramától. Megrekedt életek, félrecsúszott jellemek rezervátuma. Kultúrája sekélyes és talmi, s még az ősz is »kis ősz«, »alattomos, fekete, sárszegi ősz«. Eseményei is ilyenek: egy-egy szecessziós operett a színházban, néhány családi botrány; kártyacsatás, cigányzenés duhajkodás az úri kaszinóban; katolikus nőegyleti bál a tarligeti tavon, amely mögött okkal sejthetjük Palicsot. Érdektelen és idegen népek a piacon, giccses dísz tárgyak, »a vidéki élet rémes bálványai« a kirakatokban – melyeket *A gipszangyal* című korai elbeszéléséből is ismerhetünk. Gipsztörpék a virágoskertben, fehér cicák a zöld fűvön – és a századforduló vidéki úri magyarságának

jellegzetes figurái: a Kossuth-párti és a Deák-párti hazafiak (az imént idézett versben is erről olvashattunk! P. B.), akik időről időre összevesznek, majd a mindent feloldó vesztes-hangulat mámorában összeborulnak. A dzsenti-virtus mohikánjai, a fehér holló voltával hivalkodó árva européer, aki állandóan a *Le Figaró*t olvassa (*Bácska* címen külön novellát is szentelt neki Kosztolányi), a kezdő költő, aki az elsikkadás partján tántorog; szajha színésznők és ripacs színészek, akik a nagybetűvel írt Élet csodált, irigyelt és megvetett jelképei, az ide züllött cseh trombitás, akit már egy korai novella is fontosnak érzett megörökíteni, s túl a városon a »lomha Bácska«, a vidéki birtokos rokonság, akikről már *A szegény kisgyermek* is szinte olyan ámuló és nosztalgias fölényrel beszélt, mint Esti Kornél (*Géza bátyám*). S valahol, nagyon messze, igazi városok és igazi élet, de róluk csak a hamar továbbbogó esti gyors jelenése sejtet meg valamit.”

Kosztolányi a *Pacsirta* első lapjain igen tüzetesen írja le a város főterét. „Itt volt a Városháza – olvasom –, itt volt a Baross-kávéház, itt volt a gimnázium, évtizedek óta letaposott, rozoga kőlépcsőivel, kis fatornyával, melyben reggelente diákhívó harangszó csendül, itt volt a Magyar Király vendéglő, itt volt vele szemben a Széchenyi fogadó, egyik szárnyában a Kisfaludy Színházzal, és rézsútoldalt kilátás nyílt arra az egyemeletes, gipszrózsákkal, arany villámhárítóval díszített palotára is, a város egyik legszebb épületére, melyben az Úri Kaszinó székelt. Lejjebb üzletek következtek, festékesbolt, két vaskereskedés, Vajna papír- és könyvboltja, a Mária gyógytár s egy új, csinosan berendezett, nagy díszműkereskedés is, Weisz és társa. A kereskedő jókedvű görögdinnye-fejét süttetve a nappal boltja ajtajában szivarozott. Szivarját kivette szájából, meghajolt, széles mosollyal köszönt Vajkayéknak.”

Az *Aranysárkány* című regénynek tudvalevőleg szintén Szabadka a színhelye, és írója itt is igen pontosan, hitelesen idézi fel szülőhelyének városképét és emberi világát. A városról rajzolt képben könnyen rá lehet ismerni Szabadkára, jöllehet szinte minden nagyobb vidéki város képe hasonlított ahhoz, amelyet a regény bemutat. Most csak egyetlen leírás felidézésére szorítkozom, Novák Antal tanár lakóházának bemutatására. A tanár „fáradtan a tanítástól” sétál a gimnázium épületéből haza, ezután a következők olvashatók: „nemsokára feltűnt egyemeletes háza,

melyet négy magyar holdnyi gyümölcsös vett körül, s a barnára festett kerítés, melyre körös-körül bodza hajlik, nehéz illatot terjesztve. A takeros, vastag falú, régimódi ház úgy épült, hogy csak két ablaka nézett az utcácskára, a két első emeleti ablak, a járdához alig valamivel többre, mint egy méterre, mert a ház az utca szintje alatt mélyen feküdt, az emelet is alacsony volt, annyira, hogy a földszinti szobák falai pince híján átnedvesedtek, és ők maguk nem is lakták. A kisutcáról nem lehetett bejárni, csak a kerten át, a kerítés kapuján, mely egy tágasabb utcára nyílt. [...] A kaputól szembeötlött egy hatalmas üveges veranda is, mely valamit kiugrott a földszinti lakás elé. Középuitt puszpángokkal díszített gyepágyban rózsatők vártak a nyárra, karóikra támaszkodva. Baloldalt konyhakert terült el, mely ellátta Novák Antal háztartását. Káposztát, tököt, uborkát, fokhagymát természetek itt, hüvelyes veteményeket, még bazsalikomot is. A régi csigás kút közelében kis, elhanyagolt épület látszott, a mosókonyha.” A részletező bemutatás, gondolom, arról tanúskodik, hogy a ház és a kert leírása személyes emlékekre utal.

Kosztolányi két imént idézett regénye, amellet, hogy igen meggyőző ember- és társadalomábrázolással mutatják be ifjúságának környezetét és kultúráját, a modern magyar elbeszélő művészetnek is kiváló példái. A már emlegetett (vagy éppen idézett) költemények mellett ezek tanúskodnak hitelesen arról, hogy az író milyen mélyen átélt emlékek és milyen ragaszkodás fűzte szülővárosához. Szabadka évtizedeken keresztül kapott szerepet abban az írói „magánmitológiában”, amelynek talán leginkább átélt és személyes motívumait az ifjúság élményei jelölték meg. Ebben a tekintetben a fiatakori verseket és elbeszéléseket a két szabadkai regény teszi teljesebbé, mintegy az ifjúság tapasztalatainak, felismeréseinek teljes értelmét jelölve meg. Ahogy néhány, az írói beérkezés után született költemény és elbeszélés, a *Pacsirta* és az *Aranyvárkány* foglalja össze mindazt a nosztalgiát, felismerést, tanulságot, ami az író és a szülőváros mélyen ható érzelmi viszonyának személyes, morális értelmet adott.

Végezetül egy személyes, mondhatnám így is: kegyeleti kötelességemnek szeretnék eleget tenni. Hosszú éveken, közel két évtizeden át jártam úgy Szabadkára és vettem részt a hagyományosnak mondható „Kosztolányi-napokon”, hogy mindig baráti közösségben vállaltunk elő-

adói szerepet három, mára már eltávozott kollégámmal és barátommal, három kiváló irodalomtudóssal. Bori Imrével, Dévavári Zoltánnal és Bányai Jánossal. Az első kettő már régebben, a harmadik néhány hónapja távozott végleg a szabadkai megemlékezések tudós kezdeményezői és szereplői közül. Fájdalmasan érzem át hiányukat, azt, hogy évről évre mind több pályatársam és barátom nyugszik a szabadkai, újvidéki temetők sírhantjai alatt. Amikor Szabadka nagy költőjéről: Kosztolányi Dezsőről megemlékezem, az ő emlékük – vagyis Bori Imre, Dévavári Zoltán és Bányai János emléke előtt is szeretném meghajtani a fejem.